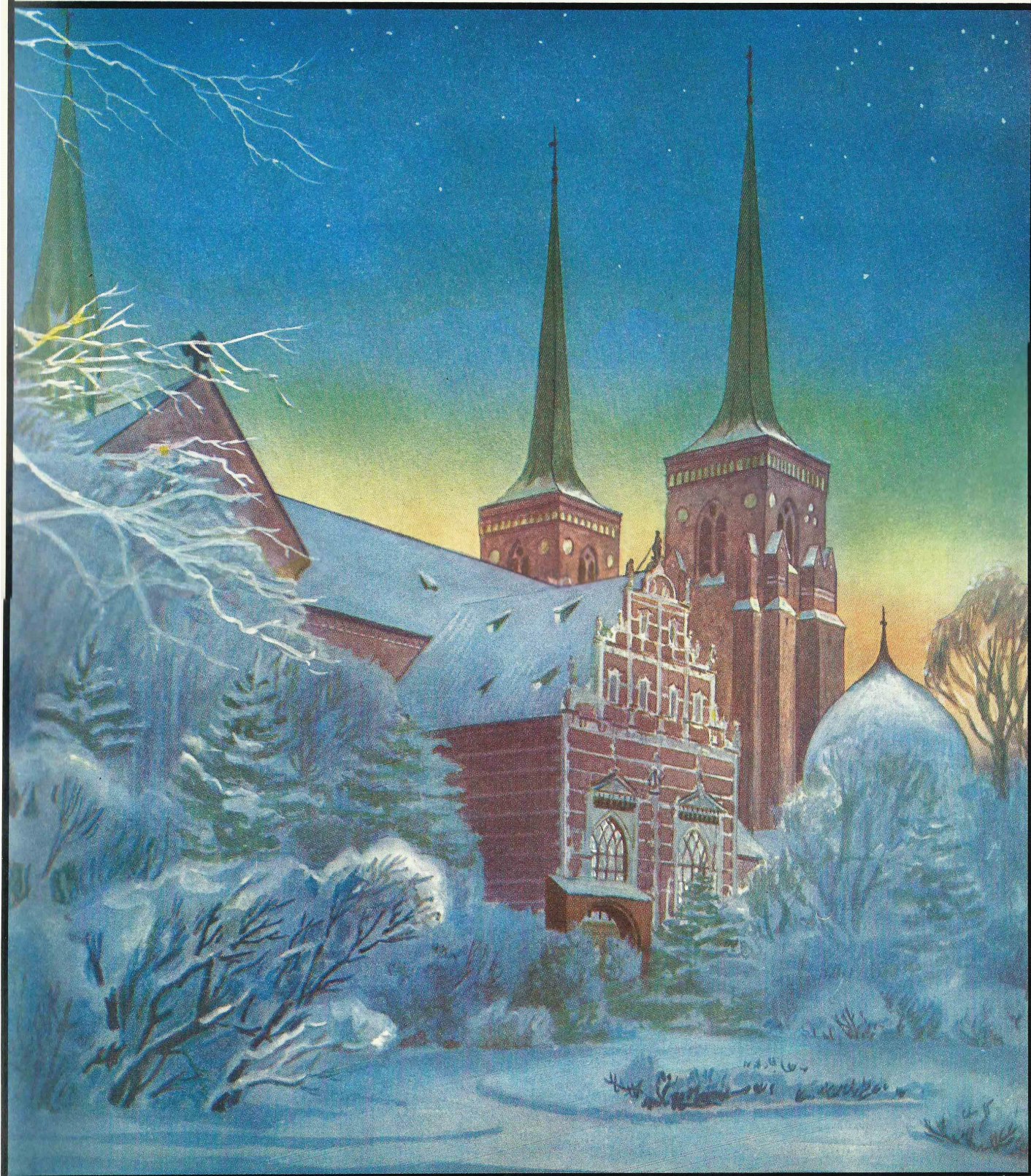

Jul i Roskilde

HESTETORVET

AF FANNY FANG

Til Hestetorvet er Handelens, Restaurationslivets og Befordringens Historie i Roskilde knyttet i særlig Grad. Som Bydel er Torvet kendt fra de ældste Tider, Byens eneste Torveplads, før det nuværende Torv paa Sct. Laurentii Kirkes Plads blev til. Dets Form er paa ældre Kort omtrent den samme som i Dag, med skraanende Sidelinjer, langstrakt og løbende smalt til mod Syd. Dets Grænse mod Nord var altid aaben til Algade. Markeder paa Torve og langs Gader var fra de ældste Tider Byernes Handelspladser, — Kram kunde forhandles hvorsomhelst, men Handel med levende Dyr maatte finde Sted samlet. Der ved opstod »Hestemarket«, en Plads, hvor der tillige handlede med Kreaturer, Lam og Svin.

Roskilde var i 1850 kun en lille By med under 4000 Indbyggere, hvoraf kun knapt 600 kunde paalignes Skat; deri indbefattet Jordbrugere, og indtil samme Aar aandede alting, i hvert Fald udtil, Stilstand. Næringslivet var bundet

og bastet af Love, ingen kunde begynde Handel eller Erhverv uden Tilladelse og i et bestemt Antal. Endnu i Dag hviler en Klausul i den Retning over Beværterstanden. Byens Styre vaagede paa Lovens Grund over, at alt gik strengt og retfærdigt til.

I 1838 var Hestetorvet blevet planeret, og Byen havde ladet opstille Bomme til at binde Dyrene ved, ligesom der ogsaa fandtes en Hestemarkets-Brønd, men selve Torvepladsen og dens Omgivelser laa hen, som den havde gjort i den fattigste Tid gennem Aarhundreder. En Ejendom mod Øst og en mod Vest ved Hjørnerne til Algade, en mindre nærmere mod Syd paa Østsiden, og her langs med gik en Sti ud mod Syd til Munkesøen og Vænget af samme Navn. Grænsen mod Vest var kun afbrudt af en Rebslagerbane og af nogle mindre Ejendomme, der som i Dag grænsede ned mod Graabrødrestræde. Saaledes skildres Torvets Omgivelser af en Roskildenser, Kaptajn Emil Gade, at have set ud i 1844. Ejendommene i Algade ud for Torvet nævnes ogsaa. Endnu den Dag i Dag regnes de for at høre med til Torvet. Mest boede i alle Husene Hestehandlere og Vognmænd, men Beværtninger var der ingen af. Ved Markeder slog man Telte op. I 1853 var der endnu ikke sket nogen Forandringer — paa nær den Revolution, der tog sin Begyndelse, da Det sjællandske Jernbaneselskab lod Endestationen for Jernbanen mellem København og Roskilde slutte netop her ved Hestetorvet, med den for sin Tid imponerende Stationsbygning, den

samme Roskilde daglig har for Øje, indviet 26. Juni 1847. Omgivelserne var langtfra blændende. Nogen egentlig Adgangsplads til Banen fandtes ikke, kun en Gangsti anlagdes 1848 langs Vestsiden af Torvet. Paa selve Markedspladsen parkerede Beboerne, der alle som fra de ældste Tider drev Markbrug, deres »Harver og Møgvogne« Nat og Dag, saa nogle Borgere lod Røster lyde i Byens Blad om at forskønne Indgangen til Byen!

Den lille Stat i Staten, der uden Roskilde Bystyres særlige Bevaagenhed, end mindre Forventninger, med

Jernbanenrykkede ind i Roskilde, forvandlede saa godt som intet de første Aar, paa det nær, at København allerede den første Sommer paaførte de handlende en hidsig Konkurrence. Kommissionsforretninger opstod, og der reklameredes opildnende i Roskilde Avis. Længe varede det ikke, før Øl, Mjød, Silkevarer, Klæde anbefalede, ja, selv Morgenbrød fra Storbyen kunde »bekommes tilsendt med første Morgentog«. Fra første Færd befordredes Dag-

Hestetorvet Nr. 1, 3 og 5 o. 1895.

posten nu med Toget, dog kunde Niels Storgvogn med sine fire, hvide forspændte endnu en lille Tid faa Kørsel med sin Dagvogn til og fra Hovedstaden. Men ogsaa det hørte op, da der kom flere Tog i Gang.

Paa Banens Aabningsdag kom der 1250 Personer med Toget til Roskilde, efter to Maaneders Forløb havde Banen befordret 98.234 Personer. Mange af disse søgte Domkirken i saa uanet et Antal, at Kirkeinspektionen maatte træffe Foranstaltninger for at bevare Orden og Helligdagsfred. Paa saadanne Dage kunde det nok knibe lidt med at beværte den tilrejsende Mængde i de forhaandenværende Spisesteder, men »Folk rejste jo snart tilbage«, og at »det mest var af Nyhedens Interesse, at Confluxen i Begyndelsen var saa stor«, fik Byens Styre med Borgmester Foss i Spidsen Ret i. I de første Aar indkom der imidlertid adskillige Anmodninger om at maatte oprette Gæstgiverier, der, i Modsætning til Beværtninger og Spisesteder, ogsaa havde Ret til at huse liggende Gæster. De fik dog alle Afslag, idet man henholdt sig til Loven og almindelige besindige Argumenter. Der var i Roskilde, hedder det i 1850, to privilegerede Gæstgiverier, Prindsen og Postgaarden, hvis Næring man ikke kunde ødelægge ved at oprette nye, og ialt desuden 20 Værts-huse og Spiseværtlokaler, foruden 2 Kroer i Nærheden. Det var tilstrækkeligt til Byens Behov.

En alvorlig Konkurrence mod Byens Beværterstand opstod fra Jernbaneselskabets Side, da det i 1848 fik ministeriel Tilladelse til at oprette en Restauration i

Banegaardens Stuelokaler. En meget foretagsom Vært, I. H. Damgaard, reklamerede 1849 straks med smuk Beliggenhed og Udsigt over Roskilde By og Fjord. Lokalerne flyttedes først 1854 til første Sal. Jernbaneselskabet overskred dog snart den Rettighed, Byen mente det havde faaet for de rejsendes Skyld. Der reklameredes stærkt til Markederne, Værten anbefalede sig til enhver Art Festlighed, og nogle Aar efter konstateredes det, at Restauranten havde trukket en saa betydelig Del af Gæstgiverinæringen i Byen til sig, at man befrygtede denne Nærings totale Ruin, skulde det blive saadan ved. Jernbanen havde ikke bragt Roskilde nogen øjeblikkelig Fordel, de rejsende var hovedsagelig Passanter. I Restaurationen afholdt Damgaard Concerter og Bal, der lokkedes med Musik af 1ste Regiments Jægerkorps, Datidens »Kunstnere« optraadte med Underholdning af forskelligste Art, og et Billard og et Fortepiano stod til Afbenyttelse. Desuden reklamerede han fristende med norske, Fladstrandseller Flensborger-Østers, udmærket engelsk Porter og meget andet godt. I 1852 aabnede han et Conditiori, som tilbød Iskager, varme Posteier og Vanillieis. Al denne Herlighed fra Underholdning til lækre Sager havde ellers været de stedlige Conditiorers, særlig Madam Pozzis Privilegium. I 1848 havde en Sadelmager Madsen, kaldet Penge-Madsen, faaet Tilladelse til at ombygge og bytte sit Borgerskab til at være The- og Kaffeskænker. Han boede paa Hjørnet af Hestetorvet og Algade mod Vest. Gæstgiveri maatte han dog ikke drive, men snart lød hans Annoncer lige saa lovende som Damgaards. Dog er det mere hos ham de solide Retter, der dominerer. Forloren Skildpadde, Kødfars, sorte Pølser og hvide Risengrynsølser anbefalede baade i og ude af Huset, — og Underholdning, der bliver mere og mere almindelig de forskellige Spisesteder, skortede det heller ikke paa.

Selve Torvets Udseende begyndte først at skifte Karakter i 1853. Det første Skred kom med Graabrødre Kirkegaards Udvidelse i Vest over Lægeenken Madam Windings Vænge. Ud mod Torvet blev det hegned med en Mur af røde Sten og indviet den 24. Maj 1853. Kirkegaardens sydligste Grænse var da Søren Lassens Reberbane. Derefter ansøgte en Ølbrygger, Christen Christensen, om at maatte bygge paa Fortsættelsen af Vængepladsen, der laa op mod Banestationen. Vænget tilhørte Vognmand Niels Lorentzen og strakte sig fra hans Ejendom paa det sydlige Hjørne af Hersegade frem mod Hestetorvet. Christensen fik Tilladelse til at bygge den to Etagers Ejendom, der i vore Dage kaldes Jernbanehotellet, mod at han flugtede Byggelinjen med den nye Mur til Graabrødre Kirkegaard, og desuden afstod den Del af Vænget, der endnu med 635 □ Alen strakte sig frem foran Jernbanestationen. Byen eksproprierede dette Jordstykke, hvorved Torvet fik den tiltrængte Udvidelse og omtrent den Form foran Jernbanestationen, det har i Dag. Skønt Christen Christensen indrettede sin nye Ejendom med Værelser til »bedre Rejsende« og Staldrum, maatte han dog de første Aar nøjes med sit Værtshushold og vente med at drive Gæstgiveri, til Bystyret endelig anbefalede det, praktisk talt først efter Næringsfrihedslovens Gennemførelse 1857—58. Han kaldte Ejendommen »Løven«.

Om Hestetorvets øvrige Udseende og Brug i 1853 erfarer man lidt mere ved to Hestehandlere, Morten-

sen og Petersens Ansøgning om Skattnedsættelse. Den bevilges ikke, fordi begge »daglig og til enhver Tid afbenytter Torvet som Kjøre- og Ridebane og derved forvolder hyppige Reparationer af dets Belægning«. Det siges tillige i Byens Styre, at Hestehandlernes Næring med »værdifulde Artikler« er større og betydeligere »end de fleste Købmænd her paa Stedet finder Lejlighed til at øve paa Købstadens Grund«. Forøvrigt var Torvet nu nylig blevet planeret og chausseret med stor Bekostning til Bekvemmelighed for de to Hestehandlere. I 1854 faldt den første gamle Bygning paa det østlige Hjørne af Hestetorvet og Algade. Her havde Vognmand Niels Nielsen, kaldet Størvogn, boet i et langt, hvidt Hus med Dør til Beværtning paa Hjørnet. Beværtningen var dog kun aaben paa Markedsdage. Op langs Torvets Østside strakte hans Vænge sig hegned af et Stengærde, til det naaede det nævnte sydlige Sted ved Jernbanen paa en Del af »Skades Vænge«. Han solgte til Murermester F. Bruun, der her rejste et efter Tiden imponerende Beboelseshus med 7 Værelses Lejligheder. Bruuns Ejendom var maaske noget for stort anlagt for sin Tid. Han fik Tilladelse til en Beværtning, men Afslag paa at drive Gæstgiveri endnu saa sent som 1858. I 1865 solgtes Ejendommen ved Auktion til Jernstøber Ole Chr. Petersen, der her, kan man sige, lagde Begyndelsen til Maglekilde Maskinfabrik, som han oprettede og flyttede til c. 1870. Muligvis skyldes den lave Bygning, hvori »Kronprindsen« nu i over 80 Aar har haft til Huse, samt den store Ladebygning med jernindrammede Fabriksvinduer inde i Gaarden, hans Ejertid. Kronprindsen nævnes først ved Ejerskifte 1870 som udlejet. Gaardbygningen brugtes i en Periode som Stald nedenunder og med Keglebane og Dansesal ovenpaa. I mange Aar har her været et yndet Danselokale, der er bevaret til vore Dage efter Tidens Skik og Behov. — Ole Chr. Petersens Modeller til grovere Landbrugsredskaber solgtes derfra til Jernstøber Frandsen i Sct. Olsgade 15, i Dag Christiansens Maskinfabrik. Først i 1903 skiltes »Kronprindsen« fra Hjørneejendommen og blev selvstændig Ejendom, da Lars Larsen fra Taastrup købte den og her havde Kreaturforretning og Staldrum. — I selve Hjørneejendommen, Hestetorvet 1, aabnede Foreningen Roskilde Højskolehjem, senere Højskoleforeningen, i 1889 Byens første Højskolehjem i en syv Værelses Hjørnelejlighed i Stueetagen. Det formaade dog ikke at samle Besøg efter Ønske, dels fordi Stedet manglede Staldplads, og dels fordi »det laa for afsides«. Landboerne, som det særlig tog Sigte paa, søgte endnu som sædvanlig Købmandsgaardene »inde i Byen«. Omkring Aarhundredskiftet paabegyndtes her et Afholdshotel, der i de senere Aar har skiftet Navn til Missionshotellet.

Kronprindsens nærmeste Nabo var en mindre Beværtningsejendom, »Dannevirke«, hvorfra der ogsaa var Øludsalg. Den købtes 1873 af Jernstøber H. Chr. Wilhelmsen, der her indrettede en Fabrik, hvor han i Opfindertrang satte en Formue og sin Tilværelse til i Forsøg paa at konstruere den kontinuerlige Centrifuge. Hans Forarbejder og Modeller skal efter Sigende være havnet paa Maglekilde Maskinfabrik, hvorfra den brugelige Centrifuge ved hans tidligere Værkmester, N. C. Nielsen, endelig saa Lyset 1878. Ejendommen kom i Hjulmændene Johannes Fog og Hans An-

dersens Eje, senere i en Aarrække i Fog og Ole Peter Larsens, hvis bekendte Vognfabrik senere fortsattes i København. I 1902 solgtes Bygning og Plads til Murermester Kindberg fra Køge, der rejste det anseeligste Boligkompleks, Hestetorvet 5 og 7, Roskilde endnu havde set. Ogsaa i denne nye Bygning blev der indrettet Restauration, den endnu bestaaende Grand Café.

Gæstgiveriet »Løven«, der som fortalt laa overfor Jernbanestationen, »indeholdt alt, hvad der med Billighed kunde forlanges til de rejsendes Bekvemmelighed«, siges det i Bystyret, som i den Retning havde stillet Krav. Til Trods for Banegaardsrestaurantens Nærhed og Konkurrence, der varede endnu i adskillige Aar, — en besindigere Vært kom dog til 1855 — voksede »Løven« sig støt og roligt frem til gennem Tiden at blive et solidt Sted for de større Landboere, som her ved Markeder og Dyrskuer kunde opstalde deres Dyr. Her blev ogsaa Holdested for Postkørsel og desforuden Vognmandsforretning. Christen Christensen døde 1863, men hans Enke, Ane Christensen, fortsatte i det rolige Spor, indtil en ny Ejer kom til 1873. Gæstgiveriets Navn ændredes 1878 til »Postgaarden«, senere igen til »Jernbanehotellet«. I dette Hotel mødtes Roskildeborgere efter Indbydelse i 1880'erne for at faa Vidunderet Telefonen demonstreret. Af dets senere Ejere skal nævnes A. W. Leidersdorff og L. Jeppesen fra 1895, der ogsaa drev Jernbanerestauranten, hvor Livet nu forlængst var faldet passende til Ro. Fra 1905 var Restauratør Rasmus Hansen Vært i Hotellet til 1918. I hans Tid tillodes det at udbygge den nuværende Facade over mod Jernbanestationen. — 1858 blev der lagt Fortov langs Graabrødre Kirkegaard, men endnu i 1875 solgtes Reberbanen paany til Rebslager Seneca. Først senere forsvandt dette forældede Billede ved en Tilbygning til Jernbanehotellet mod Nord, ind mod Kirkegaarden.

Tre mindre Ejendomme, i Dag 10, 8 og 6, var nævnt før 1850. Nr. 10, som menes at være opført 1848, har gennem mange Aar været en Hestehandlerbolig og vistnok det eneste Sted paa Torvet, hvori der ikke har været Beværtning. Den gamle Forretning ejes i Dag af Hestehandler A. Poulsen. I Nr. 8 var for en Del Aar siden Beværtningen »Amerika«, Huset ejedes senere af Restauratør L. Jeppesen. Hvor Nr. 6 rejste sig som et Hjørnehus i tre Etager, laa tidligere Goldenbaums Beværtning, en Tid kaldet »Axelhus«, et lavt Hus, og bagved disse Ejendomme havde »Frederikstad« en meget besøgt Kegelbane. Ved Graabrødrestrædes Nordside laa Nr. 4, Café »Svogerslev«, en Tid kaldet »Royal«, og endelig som Torvets Nr. 2 »Frederikstad«, der som nu sluttede Hjørnet til Algade. I

Drikkekarret paa Hestetorvet, udført af Karl Hansen Glem.

1854 afstod Madsen dette Torvets ældste Spisested i samme Bygning til en jysk Bonde, Niels Chr. Petersen, der ikke kunde undgaa at faa Navnet Jyde-Petersen. Han var en gæv Vært og saa egenartet, at der endnu huskes særprægede Træk om ham. Straks annoncerede han med Bayersk Øl fra Brygger Jacobsen til 8 Skilling (16 Øre) Halvflasken, og hans indbydende Reklamer med undertiden 8—10 Retter borgerlig, veltillavet, kraftig Mad, hvad den havde Ord for at være, kan endnu give Sultfornemmelser og fremkalde Madglæde. — Da han trak sig tilbage, kunde han bygge baade Hersegade Nr. 1 og Nr. 5. Hans Sønner var den kendte Sagfører N. C. P. Petersen og Købmand Carl A. E. Petersen. — Senere blev Restaurationen under Nielsen-Homo kaldet »Landmandshotellet«, nu er den kendt under Navnet »Promenaden«, der i Dag ogsaa omfatter Ejendommen Nr. 4.

Det gennem Aarene noget upaaagtede Hestetorv, liggende »langt« fra den Bydel, der regnedes med, har med sit specielle Formaål taget væsentlig Del i Byens og Tidens Udvikling. Det var en Revolution den Dag, Jernbanen mellem København og Roskilde kom i Gang, men det var ogsaa en Revolution i Befordringens Historie, den Dag de første Heste kom kørende til Torvs i Transportbil. Forstaaeligt er det, at Hestehandlerens Kone slog Hænderne sammen og udbrød: Nej, nu staar Verden ikke længere!

De levende Hestekræfter er i Aftagende paa Hestetorvet, men til Gengæld staar de mekaniske i Dag i Tusindvis parat i de parkerede Biler og indtager Dyrenes Plads. Et Utal af »Staalheste«, der vidner om Nutidens »Confluks« mellem København og Roskilde, optager desforuden en stor Del af Pladsen til alle Sider og i Torvets Nærhed. Det ældgamle Hestetorv fungerer stadig efter sin Bestemmelse og til daglig mere end det. For at hædre dets Traditioner, prydede Byen det i 1945 med en smuk Granit-Brøndkumme, med Afbildning af Heste, til Drikkekar for de »værdifulde Artikler«, der endnu forhandles der.